

mayacak derecede açık olmasına özen göstermiştir. Rivayetlerin güvenilirliğine dair hadis âlimlerinin kanaatlerini nakletmekle birlikte bazan kendisi de işaret veya istihâre yoluyla hadislerin muteber olup olmadığı konusunda fikir beyan etmiş, bazı hadisler zann-ı gâlibe veya şahsî kanaate göre mu'teber hükmü vermiştir. Âlimlerin mevzû veya zayıf saydığı rivayetler hakkında farklı kanaat taşıyorsa bunu da belirtmiştir (*Levâmi' u'l-ukûl*, I, 30-32). Her hadisin sonunda onun kaynağını ve sahâbî râvilerini zikreden müellif münekkidlerin uydurma dedikleri hadisleri eserine almadığını ve münker rivayetlerden kaçındığını ifade etmiştir.

Kitabın baş tarafında hadis ehlinin faziletini, hadisi ilk tedvin edenler ve hadis usulüyle ilgili bilgiler verilmiştir. İki bölümden meydana gelen eserde farklı bir alfabetik sistem uygulanmış, birinci bölümde hadisler şu sıraya göre dizilmiştir: ا، إ، أنما، إن، الله، إن، أيما، إياكم، ألا، أنى، إنه، إنما، ال، م، ت، ث، ق، ل، ما، من، لا، يا. Harf-i ta'rif ile başlayan hadisler elif harfiyle başlayan hadislerin verildiği bölümün sonuna konulmuştur. Hz. Peygamber'in şemâline dair olan ikinci bölümde hadisler "سان" lafzıyla başlamaktadır. Eserdeki hadisler pek çok kitaptan derlendiği için sıkça kullanılan bu kaynaklara remizlerle işaret edilmiş, ayrıca meselâ mutlak olarak İbn Cerir denildiğinde onun *Tehzîbü'l-âşâr*'ının kastedilmesi gibi bazı özel kısaltmalar da yapılmıştır. Müellif hadisleri 125'ten fazla kaynaktan derlemekle birlikte mukaddimede sadece otuz üç kaynağın kısaltmasını zikretmiştir. Geç dönme hadis literatüründen faydalanarak hazırlanan *Râmûzü'l-ehâdis*'te Süyûtî'nin *el-Câmi'u'l-kebîr* ve *el-Câmi'u's-şâğîr*'inden büyük ölçüde yararlanılmıştır. *Râmûzü'l-ehâdis*'in muteber kaynaklardan derlendiği ve ihtiva ettiği bütün hadislerin sahîh olduğu söylenemez. Kitapta sahîh rivayetleri ihtiva eden kaynaklardan faydalandığı gibi zayıf hadisleri içeren eserlerden de hadis alınmış olup bunların sıhhati hakkındaki hükümler şahsîdir. Müellif mukaddimede "م" harfinin, hadisin sahîh rivayetleri ihtiva eden mu'temed kaynaktan, "ع" harfinin de, hadisin zayıf rivayetleri ihtiva eden gayri mu'temed kaynaktan derlendiği anlamına geldiğini kaydetmekle beraber bu bilgilerin önemli bir kısmına eserin çevirilerinde yer verilmiştir.

Râmûzü'l-ehâdis, Gümüşhânevî'nin şeyhliğini yürüttüğü Nakşibendîliğin Hâlidîyye kolu müntesipleri ve halifeleri saye-

sinde Anadolu'nun en ücra köşelerine kadar yayılmıştır. Müellif, hac yolculuğu sırasında Medine'de ve üç yılı aşkın kaldığı Kahire'de yüzlerce kişiye eserini okuttuğu, onlara rivayet icâzeti verdiği, birkaç kişiye hilâfet ve irşadla görevlendirdiği için eser Arap dünyasında da yaygın biçimde okunmuştur. Gümüşhânevî'ye ait *Garâ'ibü'l-ehâdis*'in kenarında ve *Levâmi' u'l-ukûl*'ün sonunda *Râmûzü'l-ehâdis*'in onu okuyan, öğrenen ve öğretmenin hüsn-i hâtime ile ölmesi, Allah, Resûlullah ve sahâbe sevgisiyle rızıklandırılması, tasavvuf büyüklerine muhabbet duyması, duasının kabul edilmesi, dünya ve âhirette her ihtiyacının karşılanması, müslümanlar arasında sevilen bir kişi olması, kötü düşüncelerden kurtulması ve ayıplarının örtülmesi, musibet ânında hatmedilmesi durumunda İslâm düşmanlarına karşı zafer kazanmaya vesile olması gibi faydalarına işaret edilmiş, bu ifadeler eserin yaygınlaşmasında etkili olmuştur. Eser toplumu hadisle eğiten, zühd eğitiminde hadisi esas almak suretiyle tasavvufî düşünceyi Kur'an ve Sünnet'e uygun çizgiye çekmeye çalışan, rivayetleri değerlendirme yöntemleri birbirinden farklı olan tasavvuf ehliyle hadis ehli arasındaki mesafeyi kapatma yolunda atılan bir adım olarak değerlendirilebilir.

Râmûzü'l-ehâdis'in bilindiği kadarıyla hepsi İstanbul'da olmak üzere çeşitli isimlerle birçok baskısı yapılmıştır (1275 [değişik adlarla birkaç baskı], 1312, 1316, 1320, 1326, 1330). Eser *Râmûzü'l-ehâdis* (7101 Hadis) ve *Tercümesi* (trc. Naim Erdoğan, İstanbul 1976, 1980, 1983) ve *Râmûz el-Ehâdis* (*Hadisler Deryası*; trc. Abdülaziz Bekkine, nşr. Lütfi Doğan - M. Cevat Akşit, I-II, İstanbul 1982) adıyla Türkçe'ye çevrilmiştir. Hikmet Zeyveli ikinci çeviriyi tercüme hataları yapıldığı ve anlaşılma ifadeleri kullanıldığı gerekçesiyle eleştirmiştir (bk. bibl.). *Râmûzü'l-ehâdis* üzerinde çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Önce Gümüşhânevî eserini *Levâmi' u'l-ukûl* adıyla şerhetmiş (I-V, İstanbul 1292-1294), bu şerhte büyük ölçüde Muhammed Abdür-raûf el-Münâvî'nin *Feyzü'l-kadir*'inden faydalanmıştır (Aydınlı, s. 69, 70). Cengiz Tüccar, *Râmûzü'l-ehâdis*'in *Kaynakları* adıyla bir lisans tezi hazırlamıştır (1989, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi). Lütfi Doğan ve M. Cevat Akşit, eserden çeşitli konulara dair seçtikleri hadisleri *Râmûzü'l-ehâdis'ten Dersler* ana başlığı altında yayımlamışlardır (*Kıyamet Alâmetleri*, İstanbul 1983; *İslâm'da Aile Hayatı*, İstanbul 1984).

BİBLİYOGRAFYA :

Ahmed Ziyâeddin Gümüşhânevî, *Râmûzü'l-ehâdis*, İstanbul 1275/1859, s. 1-4; a.e. (trc. Abdülaziz Bekkine, nşr. Lütfi Doğan - M. Cevat Akşit), İstanbul 1982, neşredenlerin girişi, I, s. V-VI; a.mlf., *Levâmi' u'l-ukûl: Şerhu Râmûzi'l-ehâdis*, İstanbul 1292-94, I, 2-42; V, 644-645; İrfan Gündüz, *Gümüşhânevî Ahmed Ziyâüddîn: Hayatı-Eserleri-Tarikat Anlayışı ve Hâlidîyye Tarikatı*, İstanbul 1984; a.mlf., "Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî'nin Hayatı, Eserleri ve Tesirleri", *Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî: Sempozyum Bildirileri* (haz. Necdet Yılmaz), İstanbul 1992, s. 17-49; Abdullah Aydın, "Bir Hadisci Olarak Ahmed Ziyâüddîn Gümüşhânevî", a.e., s. 61-72; Hikmet Zeyveli, "Râmûz el-Ehâdis'in Tenkidi", *İktibas*, VI/116, Ankara 1986, s. 24-29.

İBRAHİM HATİBOĞLU

RÂNİRİ

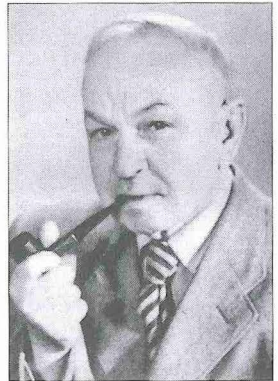
(bk. NÜREDDİN er-RÂNİRİ).

RĀSĀNEN, Martti

(1893-1976)

Finlandiyalı Türkolog.

25 Haziran 1893'te Finlandiya'nın kuze-yindeki Simo'da doğdu. Oulu'daki orta öğreniminden sonra Helsinki Üniversitesi'nde Fin-Ogur (Ugur) ve Altay dil bilimini okudu. Burada G. J. Ramstedt ve H. Paasonen'in, daha sonra W. Bang Kaup'in öğrencisi oldu. Fin-Ogur Derneği'nden aldığı bursla Kazan Üniversitesi'nde Fin-Ogur ve Altay dilleri üzerine çalıştı. 1920'de doktorasını verdi. 1922-1932 yılları arasında yine Fin-Ogur Derneği'nin finansmanıya araştırma gezileri yaptı; bu süre içinde iki defa Türkiye'ye geldi (1925, 1931-1932). Ayrıca Leipzig, Budapeşte, Berlin ve Paris üniversitelerinde bulundu. 1926'da Helsinki Üniversitesi'nde Türk filolojisi doçenti, 1944'te Finlandiya'nın ilk Türk dili profesörü oldu ve bu görevini emekliye ayrıldığı 1961 yı-

Martti Räsänen

İna kadar sürdürdü. 7 Eylül 1976'da Helsinki'de öldü.

Räsänen, doktora tezinde ve devamı niteliğindeki çalışmasında Fin-Ogur dillerinden Çeremişçe ile Türkçe (Çuvaşça ve Tatarca) arasındaki ilişkileri incelemesinin ardından ilgisini daha çok Türkoloji'ye yönelterek Anadolu ağızlarından yaptığı derlemelerle bu alandaki ilk eserlerini verdi. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türk lehçelerinin karşılaştırmalı fonetiği ve morfolojisi üzerinde yoğunlaştı. Türkoloji'nin hemen her alanında önemli çalışmalar yapan Räsänen bilimsel araştırmalarına 1913 yılında henüz öğrenciyken başlamış ve eserlerini genelde Almanca, bazılarını da Fince ve Fransızca yazmıştır. Bir kitabı, birçok kitap hacminde çok sayıda makalesi, gezi notları ve raporları, çeşitli kitap tanıtım-tenkit yazıları bulunmaktadır. Fin Bilimler Akademisi, Danimarka Kraliyet Bilimler Akademisi ve Uluslararası Sürekli Altayistler Kongresi gibi kurumların üyeliklerinde bulunmuş ve 1958 yılında Türk Dil Kurumu tarafından şeref üyeliğine, 1973 yılında Türkiye Cumhuriyeti tarafından şeref diplomasına lâyık görülmüştür.

Eserleri. 1. *Die Tschuwassischen Lehnwörter im Tscheremissischen* (Helsinki 1920). Çeremişçe'deki Çuvaşça kelimelere dairdir. 2. *Die Tatarischen Lehnwörter im Tscheremissischen* (Helsinki [1923]). Çeremişçe'deki Tatarca'dan alıntı kelimeler üzerinedir. J. R. Krueger bu çalışmaya bir dizin hazırlamıştır (*Cheremis-Chuvash Lexical Relationship, An Index to Räsänen's Chuvash Loanword in Cheremis*, Bloomington-The Hague 1968). 3. "Eine Sammlung von Mäni-Lidern aus Anatolien" (*JSFOu.*, XLI/2, Helsinki 1926, s. 1-60). Bu makalede Erzurum, Trabzon ve Rize yörelerine ait 290 mani yer almaktadır. 4. "Chansons populaires turques du nord-est de l'Anatolie" (*SO*, IV/2 [1931], s. 51). Trabzon, Rize ve Giresun'dan derlenmiş uzun halk türkülerini deştanları içerir. 5. "Türkische Sprachproben aus Mittel-Anatolien I: Sivas Vil" (*SO*, V/2 [1933], s. 151). 6. "Türkische Sprachproben aus Mittel-Anatolien II: Jozgat Vil" (*SO*, VI/2 [1935], s. 106). 7. "Türkische Sprachproben aus Mittel-Anatolien III: Ankara, Kaiseri, Kirsehir, Cankiri, Afion Vil" (*SO*, VIII/3 [1936], s. 130). 8. "Türkische Sprachproben aus Mittel-Anatolien IV: Konja Vil" (*SO*, X/2 [1942], s. 82). 9. "Materialien zur Lautgeschichte der Türkischen Sprachen" (*SO*, XV [1949], s. 249). Türk lehçelerinin karşılaştırmalı ses bilgisiyle ilgilidir. 10. "Materialien zur Morphologie der Türkischen Sprachen" (*SO*, XXI

[1957], s. 256). Türk lehçelerinin karşılaştırmalı morfoloji incelemelerinde benzerlikleri temel alan ilk eserdir. 11. *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türkischen Sprachen* (Helsinki 1969). Türk lehçelerinin ilk etimolojik sözlüğü denilebilecek olan eser 8000 kelimenin etimolojisini içermektedir. Eserde her kelimenin en eski biçimi, modern lehçelerdeki şekilleri madde başı olarak alınmış ve bu lehçelerdeki farklı anlamları kaydedilmiştir. Bazı kelimeler Ural dilleri ve diğer Altay dillerindeki biçimleriyle karşılaştırılmış, özellikle Moğolca, Tunguzca, Korece ve Fince ile akraba olması muhtemel örnekler yer verilmiştir. Sadece Türkoloji çalışmalarında değil Altayistik çalışmalarda da kullanılan sözlüğün indeksi daha sonra müellifin öğrencilerinden István Kecskeméti tarafından hazırlanmıştır (*Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türkischen Sprachen II. Wörtregister* [Helsinki 1971]). Gerhard Doerfer'in "Türkçe'nin İdeal Bir Etimolojik Sözlüğünün Nasıl Olması Gerektiği Hakkında Düşünceler" başlıklı makalesi (çev. İ. Çeneli, *TDL.*, sy. 392-393 [1984], s. 366-374) bu sözlük için tamamlayıcı bir çalışma sayılabilir (eserlerinin tamamı için bk. Koşay, tür.yer.).

BİBLİYOGRAFYA :

Hasan Eren, *Türklük Bilimi Sözlüğü I: Yabancı Türkologlar*, Ankara 1998, s. 278-281; "Martti Räsänen", *TDL*, IX/99 (1959), s. 140-142; N. Poppe, *Martti Räsänen*, *CAJ*, XXI (1977), s. 52-54; Hamit Zübeyr Koşay, "Martti Räsänen 25.6.1893 - 7.9.1976", *TTK Belleteri*, XLI/164 (1977), s. 749-764; Alâaddin Eser, "Finlandiyalı Bir Türkolog: Martti Räsänen, Helsinki'den Orta Anadolu'ya", *Müteferrika*, sy. 3, İstanbul 1994, s. 165-170.

OĞUZHAN DURMUŞ

RASATHÂNE

(رصدخانه)

Astronomi gözlemleri yapılan kuruluş, gözlemevi.

Arapça *rasad* (gözetleme) ve Farsça *hâne* (ev) kelimelerinden oluşan *rasad-hâne* nin Arapça'sı *beytül-rasad / marsaddir*; Farsça'da *rasad-gâh* da kullanılır. İslâm tarihinde rasathâne ilk defa düzenli gözlemler yapmak üzere açılan, içinde çoğu müslüman astronomlar tarafından icat edilmiş gözlem araçları bulunan, matematikçi ve astronomların birlikte görev aldığı bir kurumdur. Bu tarife uyan ilk rasathânelerden önce, başka medeniyetlerde olduğu gibi kişisel gözlemevlerinin varlığına ve bunların tam donanımlı rasathânelere geçişte önemli bir rol oynadığına inanılmak-

tadır. Ebü'l-Hasan İbn Yûnus, en eski gözlemlerin Ahmed b. Muhammed en-Nihâvendî (VIII. yüzyıl) tarafından Cündiştâpûr'da yapıldığını ve gözlem sonuçlarının günümüze ulaşmayan *ez-Zicü'l-müştemil* adlı zîcinde kullanıldığını belirtir. Sistemli ve sürekli gözlemlere imkân veren ilk resmî rasathânelerin teşkili ise Halife Me'mûn dönemine (813-833) rastlamaktadır. Devlet rasathânelerinin kuruluşunun temelinde, hükümdarların müsbet ilim saydıkları astrolojiye ve dolayısıyla geleceğe dair işlerle ilgili alınacak tedbirlerin belirlenmesinde yıldızların güvenilir birer rehber olduğuna inanmaları yatmaktadır. Ancak ilmi araştırma hedefinin de önemli bir etken sayıldığı ve hassas gözlemlere dayanan yeni zîcilerin düzenlenmesinin amaçlandığı da bilinen bir gerçektir.

Halife Me'mûn tarafından yaptırılan Bağdat'taki Şemmâsiye ve Dimâşk'taki Kâsiyûn, tesbit edilen en eski devlet rasathâneleridir. Bunlardan ilkinin daha önce açıldığı, Bağdat'taki Beytülhikme ile koordineli bir şekilde faaliyet gösterdiği, büyük çaplı gözlem araçlarına sahip olduğu anlaşılan Şemmâsiye Rasathânesi'nin Kâsiyûn Rasathânesi'nin açılmasıyla faaliyetlerini azalttığı ve çalışanlarının bir kısmının oraya gönderildiği tahmin edilmekte-

Rasathâne içinde ilim adamlarının bir gözlem çalışmasının tasvir edildiği minyatür (*Kitâbü Ravzatü'l-müneccimîn*, İÜ Ktp., FY, nr. 1418, vr. 1^a)

